

Merevaigukebab

Saara Hacklin: „Sinna ja tagasi“ on naasmine muuseumi algusaegade juurde. Maailm on muutunud ja muutunud on ka kunstiväli.“

ŠELDA PUKŪĪTE, INDREK GRIGOR

Näitus „Sinna ja tagasi. Nüüdiskunst Läänemere maadelt“ („Menopaluu – nykytaidetta Itämeren alueelta / „There and Back Again – Contemporary Art from the Baltic Sea Region“) Kiasmas kuni 24. III 2019. Kuraatorid Saara Hacklin ja Kati Kivinen.

Helsingi Kiasma näitus „Sinna ja tagasi“ haarab soome kunstnike kõrval ka Baltimaade ja Venemaa kunstnikke ehk siis Läänemere ümbruskonna nüüdiskunsti. See pole esimene kord, kui Kiasmas näidatakse naabermaade kõige uuemat ja päevakajalisemat kunsti. 2004. aastal oli seal samuti Kiasma kuraatorite kokku pandud Baltimaade, soome ja vene uue kunsti näitus „Kiirem kui ajalugu“. Kui see oli otseselt uurimuslik projekt, siis Kiasma kuraatorid Saara Hacklin ja Kati Kivinen on seekord jäänud oma kogu juurde ning selle põhjal tõlgendanud praegust kunsti ja ka maailma. Tartu Kunstimaja galerist Indrek Grigor ja Riia tänavuse fotokunsti biennaali kuraator Šelda Puķīte kõnelevad „Sinna ja tagasi“ näituse kuraatoritega muuseumikogust, selle täiendamisest ja tähendusest.

Šelda Puķīte: Alustame pealkirjast. „Sinna ja tagasi“. Kas see on teadlik J. R. R. Tolkieni „Käabiku“ tsitaat?

Saara Hacklin: On, kuid ainult näituse ingliskeelse pealkirja puhul. Soomekeelne „Menopaluu“ seda ei korda. Meie eesmärk on rõhutada, et näitus ei räägi reisimisest kui ruumis liikumisest, vaid kui üleminekuolukorrast, kus asjad muutuvad.

Kati Kivinen: Kaalusime pikalt ka poola kunstniku Maria Tobola töö pealkirja „Merevaigukebab“ kasutamist näituse omana. Merevaik kui Baltimaade kuld ja merevaigutee. Kuid kolleegidele tundus, et „Merevaigukebab“ on liiga provokatiivne ja võib-olla ei peegelda kõige adekvaatsemal viisil näituse sisu.

Indrek Grigor: Näituse avakõnes ja kataloogis viitate Kiasma eelmisele, 2004. aastal toimunud Läänemere regiooni näitusele „Kiirem kui ajalugu“. Peame tunnistama, et ei näinud seda näitust. Kuid oletan, et kõik meie natuke suurema kogemuspagasiga kolleegid alustaksid käesolevast „Sinna ja tagasi“ näitusest rääkimist selle võrdlemisest „Kiirem kui ajalugu“ näitusega. Kas nende kahe näituse vahel on seos?

Hacklin: Nende näituste kujunemiskäik on üsna erinev. „Sinna ja tagasi“ on kogupõhine näitus. „Kiirem kui ajalugu. Kaasaegsed perspektiivid kunsti tulevikule Balti riikides, Soomes ja Venemaal“ põhines suuresti kuraatori uurimustööl. On aga tõsi, et mõlema näituse puhul keskenduti postsotsialistlikule olukorrale ja Läänemere regioonile.

Kui räägime Baltimaade kunsti ostmisest, siis pärast näitust „Kiirem kui ajalugu“ tekkis vaiksem aeg. Kuid oleme Baltimaade kunsti aeg-ajalt siiski näidanud. Mark Raidpere osales 2006. aastal „Ars 06“ näitusel, 2007. aastal ostsime „Ars Fennica“ näituselt Katrīna Neiburga videoinstallatsiooni „Üksindus“ (2005), 2010. aastal eksponeerisime vahetult pärast kogusse ostmist Kristina Normani projekti „Pärast sõda“ (2009). Hiljuti oleme eksponeerinud Tanja Murvskaja ja Katja Novitskova töid. Ei saa öelda, et kontakt Baltimaadega oleks täiesti katkenud, kuid nii teadlikke oste, kui tehti muuseumi algaastatel 1990ndatel, kui oli selge Baltimaade ja vene kunsti fookus, ei ole pärast enam olnud.

Elame muuseumis viieaastaste tsüklite kaupa. Direktor vahetub iga viie aasta tagant ja igaühel neist on näituste suhtes oma ettekujutus ja eelistused ning kaudselt ka selle kohta, mida kogusse osta: kas Põhjamaade või Baltimaade kunsti või hoopis kaugemalt, kas fotot või maali? Suunamuutused neis küsimustes on direktorite vahetumisel mõnikord väga nähtavad.

Puķite: Kui võrdlen Kiasma kollektsiooni koostamisviisi Eesti ja Läti kunstimuuseumidega, meenutavad Kiasma valikud pigem eneseteadlikku erakogujat kui muuseumi kogumispoliitikat. Teie valikud on kahtlemata professionaalsed, ent Kiasma näib tegutsevat märksa subjektiivsemalt. Teil ei paista olevat ambitsiooni katta kogu kunstivälja. Selles mõttes, et muuseumi käsitletakse tihti institutsioonina, kus ehitatakse oma kollektsiooni abil üldkehtivat kunstiloolist narratiivi.

Kivinen: Kiasma ostab peaaesjalikult soome kunsti. Ostame seitsekümmend kuni sada teost aastas ja umbes 80% sellest on soome kunst. Kuid isegi Soome osas ei julge ma väita, et mõne perioodi kohta on kogu esinduslik. Põhjuseks on piiratud eelarve ja kes on direktor. Samad tegurid kehtivad ka soome kunsti ostude puhul. Kui meil on plaanis mõni suurem kunstiprojekt, siis aeg-ajalt täidame mõne lünga oma kogus, kuid laias laastus püüdleme tervikliku pildi asemel kunstikogu poole, kuhu on koondatud rahvuslikest või geograafilistest piirangutest sõltumata huvitavad ja kvaliteetsed kunstiteosed. Eriline tähelepanu on meie naaberriikidel.

Hacklin: Teie kommentaar teeb mind natuke murelikuks. Muuseum ei tohiks käituda nagu erakoguja, kes ostab seda, mis talle meeldib. Meil on väga kompetentne ostukomisjon, mis koosneb neljast kuraatorist, direktorist ja kahest liikmest, kes on väljastpoolt muuseumi.

Kuid olen nõus, et kogu on alati vaid üks oma aja kunsti tõlgendus. Kogul on oma aja nägu ja räägib oma ajast, sedagi valitud vaatenurgast. Nii on kunstikogu alati ebatäielik.

Puķite: Tunnistan, et provokatsioon oli meie küsimusse sisse kirjutatud. Kuid sellel on ka põhjendatud tagamaa. On tekkinud terve hulk erakogujaid, kes käsitavad oma kunstikogu kui museaalset kogu. Näiteks Saatchi galerii või lätlane Jānis Zuzāns, kes ehitab oma muuseumi.

Grigor: Näituse kataloogis rõhutatakse, et „Sinna ja tagasi“ on muuseumi kogunäitus. Saan ma õigesti aru, et näituse kaudne eesmärk on mõtestada ümber kogus sisalduv kunst? Kataloogi tekstides viidatakse korduvalt muuseumi asutamisel sõnastatud algsetele kogumispõhimõtetele. Võib-olla peaks rääkima hoopis vanade põhimõtete juurde naasmisest, mitte ümbermõtestamisest? Teie kahe artikkel algab sedastusega, et Kiasma ambitsioon on olla regionaalne muuseum. See näib tähendavat, et te ei tunne kohustust osta aeg-ajalt Ai Weiwei või mõne teise tähtkunstniku töö.

Hacklin: Näitus tähendab meile võimalust omandada kogusse uusi töid, sest ostame üsna palju töid oma näitustelt. Enamik rahvusvahelisi teoseid, mis on meie kogus, on olnud eksponeeritud meie oma näitustel. Neil on seeläbi side Soome ja veelgi enam meie majaga. Kolleksiooni rahvusvahelisel osal on seos muuseumi ja meie küllastajaskonnaga. Muuseumi algusaegadel kujunes välja laienevate ringide kujund. Üsna ruttu saadi aru, et kui endalt küsida, milline peaks olema Soome kunstimuuseum, ei ole mõistlik üritada korrata keskuste suuri rahvusvahelisi muuseume.

Meie praegune direktor Leevi Haapala on töötanud muuseumis pikka aega, sealjuures teinud koostööd ka Maareta Jaukkuriga, kes oli muuseumi algusaegade võtmeisik. Jaukkuril olid väga head kontaktid Baltimaadega ning „Sinna ja tagasi“ on mingis mõttes naasmine muuseumi algusaegade juurde. Maailm on aga muutunud, muutunud on Soome ja Baltimaade sidemed ja ka kogu kunstiväli.

Puķite: Näitusel on keskendutud teekonna kujundile. Mina tunnen aga puudust kunstiteose teekonnast muuseumikogusse. Seda aspekti ei ava ei näitus ega ka kataloog. Võib-olla see on mu enda probleem. Olen hiljuti käinud mitmel näitusel, kus muuseumid esitlesid oma kogu, kuid ei avanud teoste kogusse sattumise lugu. Ainus lugu, mida selle näituse kataloogist lugeda saab, on Jaan Toomiku video „Tantsides koju“ (1995) lugu. Saame teada, et Kiasma ostusumma eest sai Toomik osta endale videokaamera, mis kaudselt käivitas tema loomingus talle rahvusvahelise tuntuse toonud *video-performance*’ite tegemise. Võib-olla kõik lood ei väärigi rääkimist, aga kas teadlikult ei toodud neid esile?

Hacklin: See on üllatav küsimus. Üks võimalik vastus on, et me ei teadnud, et need lood võivad kellelegi huvi pakkuda. Toomiku video oli eriline juhtum. Toomik tegi selle „Ars 95“ näitusele ja Leevi Haapalal oli sellest jäänud väga kirkas mälestus. Kuid on teoseid, mille kohta meil ei ole rohkem infot kui mõned read andmebaasis, ei ole ka kedagi, kes mäletaks nende ostmist. Mõne puhul võib oletada, et need on ostetud, sest Maareta Jaukkuri oli seotud mõne kunstiprojektiga või küllastas Baltimaid.

„Sinna ja tagasi“ näituse puhul on mulle kuraatorina olnud väga huvitav kohtuda kunstnikega, kelle tööd osteti 1990ndatel. Mõnel juhul oli tunda, et kunstnikud tundsid end pisut ebamugavalt, kui küsisime neilt õpingute ajal tehtud tööde kohta. Meil oli aga hulk

väga huvitavaid vestlusi. Näiteks rääkisime Nomeda Urbonienėga Vilniuses tema fotoseeriast „Kaks perifeerias“ (1994), mille ta oli teinud koos Elena Valiukaitė ja Gintautas Trimakasega. See teos sattus Kiasma kogusse juhuslikult. Neil oli Helsingis näitus ja olenemata sellest, et keegi neid siin ei tundnud, osteti nende tööd Kiasma kogusse.

Natuke rohkem saab rääkida teostest, mis on loodud seoses Kiasma näitustega. Nagu näiteks Roma Auškalnytė „Katus“ (2017). Tema intervjuu saab vaadata-kuulata Kiasma YouTube'i kanalil.

Puķīte: Läti kunstimuseum pöördus Daria Melnikova poole, et osta tema installatsioon „Tuba 3. Tule minu järel“ vahetult pärast seda, kui Kiasma oli selle ära ostnud. Ma küsisin muuseumist, miks nad nii kaua viivitasid. Seda installatsiooni eksponeeriti esimest korda 2015. aastal. Muuseumist vastati, et eelarve on, nagu ta on. Ost ootas oma aega.

Kivinen: Seda juhtub ka meil. Plaanime midagi osta ja siis mõni suur erakogu, sagedamini sihtasutus, jõuab ette. Soome suured erakogud keskenduvad rahvusvahelisele kunstile ega ole otseselt meie konkurendid. Kuid on mitu suurt sihtasutust, nagu Saastamoinen ja Wihuri Foundation, kes on meile tõsised võistlejad.

Hacklin: Võib ju mõelda, et magasime võimaluse maha, ent kunstnikule tuleb kasuks, kui ta teos kuulub mõnda kunstikogusse. Üldjuhul saab teoseid näitustele laenata. Ka „Sinna ja tagasi“ näitusel on Roma Auškalnytė foto „Pealkirjastatud“ (2017) ja mõned Inga Meldere maalid meile laenatud.

Grigor: Näitusel on Tea Tammelaane mütsid projektist „Teispool rolle“ (1996). Mind huvitab selle töö sümbolne kaal ostmise ajal, sest ausalt öeldes ei ole ma sellest installatsioonist varem kuulnud. Ta on sisekujundaja ning tema töid on Eesti tarbekunsti- ja disaini- ning arhitektuurimuseumis, ka Tartu kunstimuseumi kogus on üks tema objekt, mida mina, kes ma olen skulptuurikogus kaks korda inventuuri teinud, olen näinud, aga sellest teosest puudub igasugune mälu pilt. Tammelaane töid Kiasmas kohates on mul tunne, et Kiasma tutvustab mulle eesti kunsti ajalugu. Ei oleks osanud oodata. Kiasma roll eneseteadliku regionaalse muuseumina toimib selles kontekstis väga hästi, sest ma ei kujuta ette näitust, kus Tartu kunstimuseumil oleks põhjust oma kogu Tammelaane tööd eksponeerida.

Kivinen: Meil oli väga hea meel Tea Tammelaanega näituse avamisel kohtuda. Eriti seepärast, et kohal oli ka Kiasma esimene direktor Tuula Arkio, kellel olid koos Maaretta Jaukkuriga 1990ndatel väga head sidemed Peterburi ja Baltimaade kunstiväljal. Nad teadsid, mis toimub ja kes on kes. Tõenäoliselt oli Tammelaan omal ajal Eestis oluline autor, mis ajendas teda kutsuma 1996. aastal näitusele „Dialogid“. Sellel näitusel keskenduti osaluskunstile, mis oli toona väga uuenduslik teema.

Tammelaan ütles, et taandus kujutavast kunstist peamiselt perekondlikel ja majanduslikel põhjustel. Varsti pärast Kiasma näitust olevat ta kunsti tegemisest loobunud ning keskendunud sisekujundaja tööle. Me küsisime ka endilt, kas Tammelaane töö eksponeerimine on põhjendatud, kui autor ei ole enam kunstnikuna tegev. Ent töö kuulub meie kogusse, pärineb meid huvitavast perioodist ja näitus, mille raames see loodi ning kus osalesid soome kunstile erakordselt olulised autorid, nagu Minna Heikinaho, Henrietta Lehtonen ja Tiina Ketara, lisab Tammelaane tööle väärtust.

Puķite: Üks asi on 1990ndate autorid, kes on unustatud, teine asi noored kunstnikud, näiteks Aleksei Gordin, kelle tööd olid ostetud Kiasma kogusse enne, kui ta Eestis tähelepanu pälvis. Praeguseks on ta hiljutine Baltimaade noore maalikunstniku autasu laureaat, ent teie kogus on tema kunstiakadeemia lõputööd. Jällegi võrreldes Läti ja Eesti kunstimuuseumidega näib Kiasma olevat märksa riskialtim, sest ostab töid mitte lihtsalt noortelt kunstnikelt, vaid ka autoreilt, kes ei ole veel suutnud end järjepideva loojana tõestada.

Hacklin: Aleksei Gordini ja ka Alge Julija Kavaliauskaité tööd on ostetud Helsingi kunstiakadeemia lõputööde näituselt. Need osteti Päivi ja Paavo Lipponeni kogusse. Neil on tava osta töid lõputööde näituselt. Lipponeni kogu on omakorda deponeeritud Kiasmasse ja me käsitleme seda oma kogu osana.

Kivinen: Nagu ennist ütlesin, direktorite vahetudes muutub ka kogumispoliitika: kord on see konservatiivne, teinekord jälle riskialtim.

Puķite: Autorite valiku juures tuleks küsida ka tööde valiku kohta. Inga Meldere on väljas maaliseeriaga, millest osa ei kuulu Kiasma kogusse. Jaanus Samma puhul eksponeerite vaid Kiasma kogu videoid ja vitriine installatsioonist „NSFW. Esimehe lugu“ (2015), mitte aga arhiivi, mis kuulub endiselt kunstnikule ning oli mulle Veneetsia biennaali installatsiooni oluline sisuline osa. Mille alusel otsustate, millal eksponeerida seda, mis kuulub kogusse ja millal laenata juurde? Kas need on puht praktilised kaalutlused?

Hacklin: Ka Roma Auškalnytė teostest on osa laenatud. Ja näituse edenedes peame uue seeria fotosid laenama ka Anna Reivilält, sest konservatorid ei luba fotosid eksponeerida kogu näituse aja. See on puht praktiline põhjus. Inga Meldere juhtum on mõnevõrra teistsugune. Tahtsime temalt meie kogusse uued tööd osta, seda silmas pidades tellisime näitusele uue seeria, ent kui saime aru, milline on Meldere planeeritu ulatus, mõistsime, et me ei jaksa kõiki neid töid osta. Nii ostsime vaid osa näitusele tehtud töödest. Sari ise aga on mõeldud sellele näitusele ja loodud konkreetsesse ruumi, nii oli nende eksponeerimine tervikuna oluline.

Lõpuks taandub kõik ruumile. Kristina Normani installatsioon oleks sisult näitusele väga hästi sobinud. Aga see vajab kolme ruumi, mis on kolmandik väljapaneku pinnast. Nii ei tundunud selle eksponeerimine õigustatud, eriti seetõttu, et seda eksponeeriti vahetult pärast ostmist näitusel „See on lõks“. Tõsi, see oli 2010. aastal. Samasugustel põhjustel ei laenanud me ka Jaanus Samma installatsiooni teisi osi, selle ülesehitamine täies mahus oleks nõudnud liiga palju ruumi.

Grigor: Kas Kiasma kogumispoliitika kohta on toimunud avalikku arutelu? Kas see huvitab kedagi?

Kivinen: Galeriisid huvitab [naerab].

Hacklin: Et nüüd pidevalt toimuks põhimõtteline avalik diskussioon, seda nüüd küll mitte. Kunstnikud ja teised kunstiprofessionaalid loomulikult jälgivad, mida ostame. Kuid neil on tavaliselt oma huvi mängus, nagu ka Kati mainitud galeriidel.

Kivinen: Kunstikriitikute tähelepanu on ennekõike pööratud meie näitustele, mitte kogule. Kogumispoliitiliste küsimuste arutamist Soome meedias ei toimu. Kunstnike portreelugude kõrval ei näi millegi põhimõttelisema arutamiseks ruumi jaguvat. Võib-olla kui me ostaksime midagi väga šokeerivat ... Vaatame, kas Karel Koplimesa tühjadest õllepurkidest ehitatud „Juhtum nr 13. Oodates taarast laeva“ pälvib tähelepanu.